

*Poleg velikih svetovnih razstav, kjer se na enem kraju kaže tolika obilica razstavljenih umetnin, da jih je posamezniku skoro nemogoče proučiti, so vedno na razvoj raznih strok dobro uplivala krajevne razstave, katerih se udeležuje določen krog razstavljalcev in ki služijo v izobrazbo gotovemu delu občinstva. Saj je korist takih razstav očitna v marsikaterem oziru. Res je, da se na takih razstavah navadno umetnost ne kaže v svojem najlepšem cvetu, ker razstavljajo živi umetniki, ki se bore, in napredujejo, ki poskušajo nova pota in iščejo novih uspehov. Pač pa se kaže struja, v kateri napredujejo, 'moda' nastopa v konkretni podobi, in duh, ki ravnokar vlada v umetniških krogih, se spoznava. Umetniki se primerjajo in ocenjujejo, in tako dobiva kritika in umetnost nove hrane. Občinstvu se pa razširi obzorje, ko gleda oblike in prizore, ki so jih domači umetniki prinesli seboj kot plod svojega učenja po tujih izobraževaliških. Zaupanje v lastno moč raste, in ta samozavest je mati novega čilega delovanja. Pri tem pa ne pozabimo praktične, gmotne koristi, ki jih donasajo take razstave! Mi moramo poznati svoje domače umetnike, da ne podpiramo po nepotrebnem tujih ljudi. Med umetnikom in med občinstvom mora vladati vzajemnost. Za to, kar umetnik poda javnosti duševnega dela, mora dobiti od občinstva nazaj poleg slave kot zaslužen plačilo gmotna sredstva za obstanek in nadaljni razvoj. Ker upamo, da bo ta prva slovenska umetniška razstava v Ljubljani pripomogla k medsebojnemu spoznavanju in koristila občinstvu in umetnikom, jo pozdravljamo in ji želimo mnogo uspeha.<sup>1</sup>*

dr. EVGEN LAMPE

Kiparstvo v nacionalnem svetu umetnosti ni adut, pa vendar lahko z letošnjo bero odigramo soliden tarok. Kot kažejo razstavljena dela, se je kiparska praksa razprla do te mere, da je opredelitev, ali je umetniško delo kiparsko, odvisna od tega, kakšno definicijo izberemo. Upoštevajoč tradicijo bomo zgodbo začeli z ROSALIND KRAUSS: »Prav pojem, za katerega smo mislili, da ga rešujemo, kiparstvo – je pričel postajati nekoliko zamegljen. Mislili smo, da uporabljamo

univerzalno kategorijo, da bi preverili pristnost skupine podatkov, a kategorija je zdaj primorana pokrivati tako raznolikost, da je sama v nevarnosti, da propade.«<sup>2</sup> ◀ KRAUSS skuša, skladno s trenutkom v umetnosti, kiparstvo ločiti predvsem od arhitekture in krajine. Njeni argumenti so prepričljivi, a pomanjkljivi, saj v njih ni sledi o kulturnih, socialnih ali ekonomskih referencah, ki bi pokazale na druge resnice kiparstva: »Tu npr. ni nikakršnega upoštevanja preprostega dejstva, da kiparstvo svojo realnost izraža tudi kot objekt trgovanja, kot stvar, ki se jo kupuje in prodaja. KRAUSS se ne sprašuje niti o tem, kako lahko morda druga razmerja med razlikami, ki temeljijo na skupni kulturi objektov, vplivajo na položaj in kulturni potencial kiparstva. Toda model je še vedno uporaben, če njenim, predvsem fenomenološkim kategorijam, dodamo še nekaj pojmov in v tej razširitvi že tako razširjenega polja morda pričnemo prepoznavati bogastvo mnoštva kiparstva kot obstaja danes.«<sup>3</sup> ◀ Pot od ideje do realizacije kipa pogosto zahteva mnogo ur mentalnega in fizičnega dela, pa tudi sredstev za produkcijo. Razmerje med finančnim vložkom, ki ga kipar vложи v kamen za izdelavo kipa, in drugimi mediji je približno takšno, kakor da bi si slikar za vsako sliko moral kupiti nov prenosnik srednjega razreda. Seveda kiparji uporabljajo tudi cenene materiale, a ta izbira je mnogokrat posledica produkcijskih možnosti. V sodobni slovenski umetnosti so D.I.Y., iznajdljivost in spretnost še vedno prej nuja, kot koncept. ◀ Sredstva kiparji dobivajo v obliki odkupov, javnih naročil, sponzorstev, javnih ali zasebnih donacij, galerijske produkcije ali plače umetnika. Večji kipi in instalacije le redko romajo v dnevne sobe, pisarne ali na vrtove premožnejših. Tu je še muzej, a odkup opusa je v našem okolju navadno nepredstavljen strošek. Umetniku, ki kipov ne more več hraniti sam, navadno ostaneta dve možnosti: donacija ali smetišče. A včasih za donacijo ni primernih prostorov in tako smo letos izgubili večino

opusa DUBE SAMBOLEC, ki je svoja dela, ko jih niso mogli skladiščiti v Ljubljani, pač podarila zagrebškemu MUZEJU SUVREMENE UMJETNOSTI. ◀ Javnih kiparskih naročil je malo in še za ta se zdi, kakor da bi bila rezervirana za peščico avtorjev. Predvsem mlajši morajo čakati, da pride 'njihov čas'. Pred leti BOŠTJAN DRINOVEC s 'Kocbekom' in METKA ZUPANIČ, ki je letos ustvarila 'ptujskega Maistra', nikakor nista pravilo. S sponzorstvi, javno in zasebno podporo je tako kot pri drugih umetnostnih zvrsteh. Največkrat jih ni, ali pa so tako minimalna, da kiparju ne omogočajo izvedbe projekta. Kadar so sredstva dodeljena, njihova višina navadno močno poveča razliko med idejno zasnovo in realizacijo. ◀ V svetu umetnosti so kiparske razstave strah in trepet producentov, ko pa pogovor steče še o sredstvih za produkcijo kipa ali instalacije, je usoda razstave mnogokrat zapečaten. Grafike se prenaša v mapah, za večino kiparskih del pa je treba najeti kombi ali celo tovornjak. Večkrat gre za dela, ki jih je poleg vsega še zahtevno ali drago razstaviti, in vse to botruje dejstvu, da na programih galerij kiparske razstave zasledimo redkeje. ◀ Pa vendar je slovenski prostor predvsem v zadnjih letih ponudil nekaj pregledov sodobnega kiparstva. Sam pojem kiparstva v sodobnosti v okvirih pregledne razstave slovenske umetnosti med leti 1995 in 2005 ni bil raziskan. Le ob natančnem prebiranju kataloga odkrijemo, da je kiparstvo v tem obdobju dekonstruiralo objekt, se širilo v prostorsko postavitev in v situacijo v socialnem ali galerijskem prostoru, kar je IGOR ZABEL pokazal na praksah MARJETICE POTRČ, APOLONIJE ŠUŠTERŠIČ, JANJE ŽVEGELJ, MAJE LICUL, RENE RUSJAN, NIKE ŠPAN, JOŽETA BARŠIJA, TADEJA POGAČARJA, MARIJE MOJCE PUNGERČAR in ALENKE PIRMAN, ki so pripeljale do »ukvarjanja s kompleksnim vzajemnim razmerjem med osebno intimnostjo in družbenimi določili,«<sup>4</sup> kar je videti tudi v samostojni praksi KOLEKTIVE (VESNA BUKOVEC, LADA CERAR, METKA ZUPANIČ), delih POLONCE LOVŠIN ... Nikakor ne gre pozabiti na

opuse TOBIASA PUTRIHA, pa na SAŠA SEDLAČKA, MATEJA ANDRAŽA VOGRINČIČA, TAA G. VRHOVCA in druge avtorje. ◀ V zadnjih desetletjih je kiparstvo uporabljalo tudi kritične, odporniške in politične strategije, reagiralo na nove tehnologije in se, predvsem ob produkcijski in razstavnih podpori GALERIJE KAPELICA uveljavilo kot tok v sodobni umetnosti predvsem v praksah nekaterih avtorjev, ki so se pod taktirko JURIJA KRPAHA leta 2009 zbrali na odlično postavljeni razstavi *Arsenal Depo 2K9* v VIBINEM STUDIU.<sup>5</sup> ◀ Pri zasnovi razstave in kataloga o umetnosti druge polovice devetdesetih in prve polovice prejšnjega desetletja v MODERNI GALERII, kiparstvo ni bilo določeno kot eno od raziskovanih izhodišč. Dela, ki bi jih lahko umestili v polje sodobnega kiparstva, so se razporedila po drugih konceptualnih okvirih razstave. S tem pa je zazijalo še eno brezno v prelomu med konceptoma modernizma na eni in sodobne umetnosti na drugi strani. Na eni strani brega so stali kiparji, ki so si mazali roke in ustvarjali v kamnu, glini in drugih materialih, na drugi pa tisti, katerih praksa je bila konceptualna, povezana s tehnologijo, socialnim okoljem, ekonomijo ali 'sodobnimi materiali'. Ključni avtorji so tako delitev v svojih praksah presegli, še preden je bila vzpostavljena v svetu umetnosti in umetniškega trga, a diskurz, ki se je poenostavljeno bral kot zavrnitev kanonizirane tradicije in tem 'tradicionalnih' medijev, v resnici pa je šlo za širitev polja umetnosti in menjavo struktur moči, je imel realne posledice. Slovensko kiparstvo se je šele pred kratkim z razstavo *Kiparstvo danes* v Celju (2010), ki so jo pripravili TOMAŽ BREJC, ALENKA DOMJAN, POLONA TRATNIK in JIRÍ KOČICA, skušalo vzpostaviti kot relevantno konceptualno polje z mnogimi možnostmi, ki medijsko segajo od braškega marmorja do interaktivnih performativnih platform. »Kiparstvo,« zapiše KOČICA, je pojem »prostorske umetnosti, ki vase vključuje tako telo, predmet, figuro, material kot tudi gib, zvok ali pa socialna polja, a se hkrati

razlikuje od arhitekture in urbanizma, čeravno se včasih ukvarja tudi z njima, kakor se je vedno v zgodovini.«<sup>6</sup> ◀ Celjska razstava je slovensko kiparstvo z izborom in kontekstualizacijo postavila v okvire sodobnosti. S tem je preseгла prelom, ki je nastal v trenutku, ko so se na slovenski umetnostni sceni ob koncu devetdesetih spremenila razmerja moči. Znova je omogočila prostor razstavam kiparstva, ki v osnovi izhajajo iz modernističnih premis. V Mestni galeriji je tako letos dobila prostor *Pot skozi skulpturo* – Skupinska kiparska razstava, na kateri je SARIVAL Sosič izbor<sup>7</sup> podredil konceptu in se z njo postavil v pozicijo stvarnika razstave, ki iz skulptur ustvarja veliko skulpturo. Tisto, kar je nastalo, ne le, da ni škodilo posameznemu delu, ampak je umetninam dodalo dodatne plasti in jih s postavitvijo usidralo v gledalčev, in upajmo, tudi kolektivni zgodovinski spomin. ◀ *Letna razstava*, ki jo že šestnajstič prireja ZAVOD ZA KIPARSTVO, do sedaj še ni uresničila vseh svojih potencialov v okvirih 'razširjenega polja kiparstva.' Prva ovira, ki jo mora premagati, je podobna tisti, ki omejuje tudi kiparsko produkcijo. Produkcijski pogoji za izvedbo razstave so iz leta v leto negotovi in sredstva, ki določajo razmerje med zasnovano in izvedbo, so tako omejena, da avtorjem ni moč izplačati niti razstavnin, možnost produkcije razstave in koprodukcije nekaterih del pa je odvisna od kreativnosti, prilagodljivosti, iznajdljivosti in angažmaja posameznega izbranega avtorja in tistih posameznikov, ki smo letos sodelovali pri realizaciji razstave. ◀ '*Letne kiparske razstave*' (še) niso postale platforma, kjer bi se srečala 'kiparska scena', kar je deloma rezultat nepovezanosti akterjev, na drugi pa nemoč prireditve, da bi ustvarjalcem zagotovila zadostna sredstva in primerno 'belo kocko'. Kljub temu – in glasna zahvala gre vsakemu posameznemu prijavitelcu – je letošnja razstava pestra in združuje številne možnosti kiparstva danes. ◀ Ekonomski pogoji so vplivali tudi na izbor koncepta razstave, ki je bil v razpisu predstavljen kot:

»V trenutni, kulturi nenaklonjeni situaciji, bi bilo od avtorjev zahtevati, da v neprimernih produkcijskih pogojih ustvarijo delo na ozko razpisano temo, še bolj omejujoče kot navadno. V okvire razpisa sodijo dela, ki na kakršen koli način tematizirajo in vključujejo kip, kiparstvo, kiparja, slovensko kiparstvo, kiparstvo v Sloveniji, razstavo, kiparsko razstavo ali Slovensko kiparsko razstavo.« Dokaj odprt koncept je vendarle izrazil kritično pozicijo avtorjev do položaja, v katerem se je znašla njihova praksa, ali zavedanje/kritiko nezavidljive družbene situacije, v kateri se je znašel mali človek: META KASTELIC ga je padlega predstavila v dovršeno grobi formi, KOLEKTIVA (VESNA BUKOVEC, LADA CERAR, METKA ZUPANIČ) pa je prostor prepredla s humorno in prepričljivo prostorsko strukturo, ki pripoveduje o težavah s komunikacijo v sodobnem svetu. URŠKA TOMAN se odloči, da bo 'opravičila smisel' kiparstva tako, da bodo njeni ljubki in formalno prepričljivi kipi tudi dovršeni uporabni predmeti. ◀ Če NINA KOŽELJ in JERNEJ MALI na razmerja v umetnosti in družbi opozorita s pikrim humorjem, in TAJA LOJK zares razstavi 'neumetniško' realnost kiparke danes, če METODA MAJ razstavo izrabi kot medij za ponudbo in povpraševanje, za mreženje in s tem opozori na produkcijske razmere, je morda v kontekstu reakcij na družbeno-ekonomsko situacijo v državi, projekt nove umetniške skupine 3KOLEKTIV (MAŠA GALA, EVA KASTELIC, KATJA FELLE) z naslovom Rezervoar, »Svinja je umetnost in umetnost je svinja« ne le najbolj opazen, ampak konceptualno tudi najbolj dovršen. ◀ Situacija v vizualni umetnosti je bila nespodbudna že pred šestnajstimi leti, ko je, zanimivo, nabiralnike z imenom *Potrebujem denar, da bi bil umetnik* razstavil tedaj DAVIDE GRASSI, danes JANEZ JANŠA. Gotovo bi se strinjal s 3KOLEKTIVOM, ki v prijavi zapiše: »Ekonomija umetnosti odraža ekonomijo denarnega kapitala, zato umetniki preverjajo vzporednice med njima. Družba si sama kroji usodo in s tem tudi usodo umetnosti. Koliko smo torej v resnici pripravljeni

žrtvovati zanjo in ali nam sploh kaj pomeni? To prepuščamo v roke vsem nam.« ─ Ob delu skupine gre opozoriti še, da kiparska razstava vključuje tudi dela umetnikov, ki deklarirano izjavljajo, da njihova praksa ni določena z medijem. Poleg KOLEKTIVE in 3KOLEKTIVA, je takšno delo slikarja ADRIJANA PRAZNIKA, kipi DUŠANA TURŠIČA, ki želijo biti kipi in slike hkrati, in projekti mnogih drugih. ─ Poleg *Rezervoarja* je le še eden med izbranimi projekti zahteval prostor izven 'galerije' in se je zato, da si privoščite iluzijo poti obilja v pekel ali nebo, treba sprehoditi po eni od skritih ljubljanskih grajskih rebri. ALEKSANDRA SAŠKA GRUDEN je razstavila *'Zlato stvar'*, ki stoji na meji projektov, ki so na razpis prispeli naslanjajoč se na brezmejno možnost tematizacije kipa/kiparstva/kiparja. JIŘÍ BEZLAJ kaže skico, iskanje namesto najdenega. Tudi BOŠTJAN NOVAK kaže proces, konceptualno zasnovo, po kateri nastane ženski akt, ki si želi, da gledalec razbere njegovo vizualno strukturo. KRISTINA RUTAR z estetsko dovršeno formo potrdi, da se lahko tudi obrtniško in tradicionalno delo dvigne do ravni skulpture. ─ Morda je kiparstvo za številne avtorje ustvarjanje iz nič, rojstvo, stvarjenje ... in morda so zato ANŽE JURKOVŠEK, BOŠTJAN KAVČIČ in MARUŠA ŠUŠTAR razstavili organizme, zarodke in prvinska bitja. ─ Le redka so dela, ki tematizirajo kip in njegove značilnosti: Poleg NOVAKOVEGA akta sta tu skali ROKA BOGATAJA, ki tehtata manj kot kilogram in sta le prazni zaustavljeni formi, ki spominjata na spomenik bližnje preteklosti. Dotika željnima plastikama LORISA MOROSINIJA formo deloma narekuje naravni material. Obratno ERIK MAVRIČ s spreminjanjem konteksta že obstoječim predmetom in z združevanjem odpadnega s poetičnim in živim, ustvarja estetsko in politično ostre izjave. ─ PRIMOŽ PUGEL in ZORAN SRDIĆ JANEŽIČ razstavljata deli, ki sta takoj prepoznavni kot segment njune dosedanje kiparske prakse, in se tako vključujeta v koncept, ki avtorjev ne želi siliti v slepo sledenje razpisani temi. ─ Celotna razstava je pod budnim

očesom NIKE ŠPAN, ki z vstavitvijo objekta, namenjenega pogledu, naredi razstavo vidno, jo postavi pod drobnogled in z njo se tudi selektorica že vnaprej opraviči: »Brez zamere, nič osebnega.«

dr. PETJA GRAFENAUER

- 1 dr. Evgen Lampe, »Prva slovenska umetniška razstava v Ljubljani« (odlomek), prvič objavljeno v reviji *Dom in svet*, letnik. 13, št. 19, Ljubljana 1900., str. 608.
- 2 Rosalind E. Krauss, »Sculpture in the Expanded Field« (*October*, spring 1979), str. 30.
- 3 J. J. Charlesworth, *A field of Many-Coloured objects: Sculpture Now, Contemporary*, special issue no. 64, Summer 2004, dosegljivo tudi na: [www.jjcharlesworth.com/articles/many\\_coloured\\_objects.htm](http://www.jjcharlesworth.com/articles/many_coloured_objects.htm).
- 4 Igor Zabel, »Sodobna umetnost«, *Teritoriji, identitete, mreže: slovenska umetnost 1995-2005*, Moderna galerija, Ljubljana 2005, str. 14.
- 5 Sodelovali so: ALUO - Katedra za video in nove medije, I. Amon, BridA (T. Kerševan, J. Pavlica, S. Mango), S. Doepner, S. Jahič, J. Janša, A. Kamnik & M. Pihlar, M. Košnik, M. Peljhan, Š. Petrič, B. Savski, S. Sedlaček, M. Smrekar, I. Tabar, P. Tratnik, T. G. Vrhovec Sambolec, D. Zupančič & M. Turšič & D. Živadinov, M. Batista, M. Ciglar & N. Autor, *Cirkulacija 2* (B. Andjelković, K. Čerče, S. Doepner (f18institut), M. Kristl, B. Leskovšek, B. Savski), L. Dekleva & L. Prinčič, N. Korda, Octex, Orton, V. Progar, *Radio Cona* (I. Pivka & B. Zorman), *Son:DA*, I. Tabar & V. Kokelj, *Tilt* (T. Grom & T. G. Vrhovec Sambolec), B. Zorman *Vs BeitThroN* & M. Drevenšek.
- 6 Jiří Kočica, »Pojem kiparstvo«, *Kiparstvo danes. Komponente, stičišča in presečišča*, Zavod Celeia Celje, Celje 2010, str. 15. Razstavljali so: I. Amon, L. Badurina, M. Bratuša, V. Bukovec, L. Cerar, S. Doepner, B. Drinovec, S. Jahič, J. (G. Davide) Janša, (skupina) KOLEKTIVA, M. Kovačič, D. Kracina, G. Kregar, P. Lovšin, I. Maroh, M. Pogačnik, M. Potrč, M. M. Pungerčar, F. Purg, S. Sedlaček, M. Smerdu, U. Toman, M. Turšič, L. Vaupel, L. Vodopivec, D. Zupančič, M. Zupanič, D. Živadinov, J. Kočica, T. Komavec, R. Makše, A. Ožbolt, M. Počivavšek, M. Potrč, T. Spiller, Z. Srdić, P. Tratnik, L. Vodopivec, M. Andraž Vogrinčič, D. Zidar. Leta 2012 je sledila še razstava *Kiparstvo danes III*. Kipi, figure in telesa posvečena figuraliki, na kateri so se predstavili M. Bratuša, P. Demšar, B. Drinovec, J. Kočica, A. Kranjc, G. Kregar, B. Novak, N. Oblak & P. Novak, K. Oblak, Ž. Okorn, Z. Srdić Janežič, L. Vodopivec, projekt Čakajoči, pod mentorstvom A. Ožbolta, so lansko leto pripravili K. Bogataj, P. Černe, P. Ekrias, N. Jurman, A. Kerin, M. Makovec, B. Pintar in L. Seušek.
- 7 Razstavljali so: D. Čadež, M. Begič, M. Počivavšek, M. Bratuša, R. Makše, R. Rusjan, M. Frlič, D. Golija, D. Kracina, B. Drinovec in M. Juratovec.